

ליקוטי ופסקי הלכות "חוקי חיים"

ותלמוד
"תקופת חיים"
לעשות רצונך
בלבב שלם

שע"י "חדר הוראה"

שבונת מנחת יצחק פעיה"ק ירושלים תובב"א - בראשות הרב חיים אהרן בלייער שליט"א

345

פרשת וישלח תשפ"ה

דיני נתינת מתנה לעכו"ם

נא לא לעיין בגליון
בשעת התפילה
וקריאת התורה

איסור לא תחנם'

מתנת חנם

א היות שנשאלנו הרבה בתקופה זאת בעיקר מתושבי חו"ל אודות דין נתינת מתנות לעכו"ם בהתקרב ימי חגיגת סוף שנה שלהם ויום אידם, נפרש כאן כמה יסודי דינים ופרטים הנוגעים למעשה, וכמו כן שאלות שמתעוררות בכל מקום ובכל זמן, ולאילו שאין נוגע להם כלל, יזכו עכ"פ להרחיב ידיעתם בעוד מצוה שבתורה.

ב **לא תחנם'** נצטוונו בתורה לגבי יחסנו לעכו"ם עובדי עבודה זרה, "לא תחנם" (דברים ז, ג) ודרשו חז"ל מיתורא דקרא ג' דרשות המלמדים על ג' דינים שונים, שהם, א. לא ליתן להם לדור בקרקע בארץ ישראל. ב. לא לתת להם חן ולשבחם על מראיתם או על מעשיהם. ג'. לא לתת להם מתנת חנם (גמ' ע"ז דף כ' ע"א), וטעמי המצוה הוא כדי להתרחק מדרכי הגוים (חינוך מצוה תכ"ו).

ג **או מכור לנכרי'** ויש שלמדו איסור של נתינת מתנה לעכו"ם מקרא אחר שהוא (דברים י"ד, כ"א), "לא תאכלו כל נבילה וכו' או מכור לנכרי" (גמ' שם, גמ' פסחים דף כ"א ע"ב), שהתורה הקפידה דוקא למכרו לנכרי ולא לתתו במתנה חנם, ויש שהבינו שעוברים על זה בלאו וגם עשה לפי שני המקורות (תוס' ע"ז שם ד"ה ר"י, מנ"ח מצוה תכ"ו).

ד ועל פי זה נפסק בשו"ע (י"ד סי' קנ"א ס"א, חו"מ סי' רמ"ט ס"ב), אסור ליתן מתנת חנם לעכו"ם שאינו מכירו.

למי נאסר ליתן מתנות

ה **כל האומות.** הקרא ד"לא תחנם" נאמר לגבי שבעת האומות, ולכן יש הסוברים שהאיסורים הנלמדים ממנה הם רק לגבי שבעת האומות (סמ"ג לאווין מ"ח), וכמו כן, יש הסוברים שעוברים על לאו זה רק כשנותנים לעובד עבודה זרה ממש (עי' שו"ת שבט הלוי ח"ד סי' רי"ג).

ו אבל כבר נקטו וסתמו רוב הפוסקים שאיסורו הוא בכל האומות, וגם כשאינו עובד עבודה זרה (תוס' ע"ז דף כ' ע"א ד"ה אמר, תוס' יבמות דף כ"ג ע"א ד"ה הוא, סתימת הרמב"ם פ"י ע"ז, חינוך מצוה תכ"ו, מנ"ח שם, ב"י חו"מ סי' רמ"ט, ש"ך י"ד סי' קנ"א סקח"י).

ז **ישמעאלים.** יש מקילים בישמעאלים שאינם עובדי עבודה זרה (שו"ת רשב"א ח"א סי' ח), אבל מסתימת הרבה פוסקים שלא חילקו מבואר דס"ל שהאיסור הוא בכל האומות אף ישמעאלים (ב"י שם, ש"ך שם, נשמת כל חי סי' נ"ד).

ח **גר תושב.** נכרי שקיבל עליו לשמור הז' מצוות בני נח [שהם ג' עבירות החמורות שהם, עבודה זרה, גילוי עריות, שפיכת דמים, אבר מן החי, ברכת השם, גזל, דנינים] כד"ן גר תושב, מותר ליתן לו מתנה (ב"י, ב"ח חו"מ סי' רמ"ט, שו"ע שם ס"ב, סמ"ע שם) שעליהם לא נאמר האיסור 'לא תחנם'. אבל היום סתם נכרי ברחוב אינו בגדר גר תושב.

ט **ישראל מומר.** מומר לתיאבון אנו מצווין להחיותו, וממילא בודאי חייבים לגמול עמו חסד (פתחת י"ד סי' רנ"א ס"ב, אהבת חסד דיני הלואה פ"ג אות ב'), ואף במומר להכעיס שאין מצווים להחיותו, מ"מ יתכן שלא נאמר אליו הלאו ד"לא תחנם" דאינו נכרי לענין הלאו הזה, כל שכן כשנתגדל בין החילונים שיתכן שהם אנוסים לענין זה ובודאי לא נאמר בהם האיסור ד"לא תחנם" (חזו"א או"ח סי' פ"ז סק"ד).

גליון זה נתרם ע"י עמוד ופטרונו המערכת רודף צדקה וחסד הרה"ח ר' יהושע שמואל בלייער שליט"א - אב"י ירושלים לע"נ אביו עטרת ראש המשפחה הרה"ח ר' יצחק ב"ר מרדכי יהודה בלייער זצ"ל זעננא - רובלין - לונדון - נפטר ט"ז כסלו תשמ"ז תלמיד הרוב לרבו אב"ד נאלאנאא ציוס"ל

כשמכירו

נכרי שמכירו, מותר לתת לו מתנה מפני שבכה"ג לא הוי בכלל גדר האיסור של "לא תחנם" (שו"ע שם) שאם מכירו לא הוי עלייהו שם מתנה אלא כמכירה שהרי ישלם גמולו או כבר שילם לו (ט"ז י"ד סי' קנ"א סק"ח, לבוש).

לתועלת עצמו

א יש אומרים שמותר לתת מתנה בחינם לנכרי במקום שתהיו לו איזו תועלת לעצמו (ט"ז שם), שהרי כל שיש בו תועלת לעצמו אינו נידון כמתנת חנם אלא נידון כמכירה שמקבל דבר או איזה ערך תמורתו.

ב **מתנה לאיש הדואר.** לכן מותר לתת מתנה לנכרי שמביא בקביעות את הדואר, בכדי שהוא ימשיך לעבוד כראוי.

ג **מתנה לעובדת בית.** וכמו כן מותר לתת מתנה לעובדת זרה שעוזרת בעבודות הבית משום שכך תהיה יותר אמינה בעבודה, ויש בזה תועלת.

ד **שלא יזיקנו.** מותר ליתן מתנה לנכרי המתלווה עמו על מנת שלא יזיקנו ודמי למכירה (תוס' ע"ז שם).

טו **מפני דרכי שלום.** גם כשנותן מתנה לנכרי מפני דרכי שלום מותר (תוס' שם, שו"ע חו"מ סי' רמ"ט ס"ב) דגם זה הוי כמכירה שנותן כדי שלא יתגר בנו ויעשו לנו רעות ועי"ז יהיו עמנו בשלום, אבל צריכים לדעת שהנתינה היא באמת מפני דרכי שלום, שהרי לא כל מתנה לנכרי נחשב שהוא מפני דרכי שלום.

לתועלת מצוה

טז **חמץ בערב פסח.** כשחל ערב פסח בשבת [השנה הבעל"ט תשפ"ה] ואין לו דרך אחרת להיפטר מחמץ שנשאר לו, מותר לתת מתנה לנכרי ואין בו איסור 'לא תחנם' מאחר שהוא לתועלת ישראל שלא יעבור על "בל יראה ובל ימצא" (תוספתא פסחים פ"ב אות ו, רשב"א גיטין דף ל"ח ע"ב בשם הרמב"ן, מ"ב סי' תמ"ד סקט"ז, ודלא כחק יעקב סי' תמ"ח אות י"ב).

יז **טבילת כלים.** מותר ליתן לנכרי כלי חדש בשבת או ביו"ט במתנה וחוזר ושואל ממנו הכלי כדי ליפטר מחיוב טבילה (שו"ע או"ח סי' שכ"ג ס"ז), ומ"מ אין בו משום 'לא תחנם' (ק"י בשו"ת כת"ס או"ח סי' ס"א), משום שיש בו תועלת מצוה לישראל (ע"פ הרמב"ן הנ"ל).

להוסיף תשלום לנכרי

יח **לקבל עודף.** כשקונים חפץ מנכרי ומשלמים לו, יש לקבל את העודף ממנו ואל יאמר לו שיחזיק את העודף לעצמו שהרי יש בזה משום 'לא תחנם'. אמנם אם העודף הוא רק מטבעות קטנות וטירחא לישראל לקבלם, אפשר להשאירם אצל הנכרי משום שהוא עושה כן לתועלת עצמו (אהל יעקב הל' לא תחנם אות י"ט).

יט **טיפ לאחר עבודה.** כשפועל נכרי עשה עבודה בשביל ישראל כגון מלצר, פורטר במלון, משלוחן, נהג מונית וכדומה, ורוצה לתת לו 'טיפ' תוספת תשלום על העבודה, אם יש סיכוי להשתמש בו פעם נוספת ויהיה לו תועלת על להבא אם יתן לו 'טיפ' אז מותר לתת לו תוספת, וכמו כן מותר לתת לו 'טיפ' באמצע עבודתו כדי שיעבוד טוב יותר (שו"ת שרגא המאיר ח"ז סי' קנ"ה), אבל אם הוא בגמר עבודה ולא יהיה בו שום תועלת בתוספת שנותן לו, אין לתת לו תוספת, שהרי יש בזה משום 'לא תחנם' (נשמת כל חי מהגר"ח פאלאג'י סי' נ"ה).

כ **מנהג לתת טיפ'** אמנם אם המנהג המקובל באותו מקום או באותו מצב תמיד לתת 'טיפ', מותר לתת הטיפ', שכל שהוא עושה כן משום מנהג המקום, אין בו משום 'לא תחנם' והרי הוא כמשכורתו (הגר"ש"א, אשרי האיש יו"ד פ"י אות ל"ג, מו"ר בעל שבט הקהתי).

מתנות יעקב לעשיו

כא מצונו בפי' וישלח שיעקב אבינו שלח מתנה גדולה לעשיו, והקשו כמה מפרשים איך היה מותר ליעקב לשלוח לעשיו מתנה, הלא יש בזה משום 'לא תחנם' והאבות קיימו כל התורה כולה, והמתנות באו מיד אחרי שהעיד יעקב על עצמו שית'רג מצוות שמרת' (רש"י עה"ת) הכולל 'לא תחנם', וא"כ איך שלח לעשיו הדורונות.

כב עשיו ישראל היה. יש המתרצים שעשיו היה לו דין ישראל (גמ' קידושין דף י"ח ע"א), ואפילו אם דינו כמומר אבל רוב הפוסקים ס"ל שאין איסור 'לא תחנם' בישראל מומר (לעיל אות ט').

כג למצוא חן ודרכי שלום. ואפילו על הצד שעשיו דינו כדין עכור, אבל י"ל שבאופן שהנכרי מתלווה עמו בדרך וירא שיכול להזיקו (לעיל אות י"ד), או שרוצה להחניפו (יש"ש חולין פ"ח סי' ק"ג) מותר לתת לו מתנה, ולכן אמר יעקב לעשו "אכפרה פניו במנחה" כדי שלא יזיק לו (ים שמחה פ' וישלח), וכן אמר לו "ואשלחה להגיד לאדני למצוא חן בעיניך", דהיינו לקבל שלום בתמורתו שמומך (לעיל אות ט"ו).

כד ריווח בין עדר לעדר. יש שמסבירים שזה הטעם שיעקב נהג קצת בקמצנות ולא מילא את הריווח בין עדר לעדר בתת מתנה גדולה לאחיו עשיו, והטעם משום שיעקב הקפיד על 'לא תחנם' ודקדק לתת רק מה שהוא חשב ושיער שצריכים כדי להינצל מיד אחיו עשיו, ואם היה נותן יותר להפריז על המדה למלאות הרווחים בין עדר לעדר היה עובר ב'לא תחנם' (רבי אלהן ווסרמן, אור אלהן עמ' רפ"ד).

מתנות לנכרים בימי חגיהם

כה מצוי הרבה שיש ליהודים עסקים עם נכרים, שמעסיקים נכרים או שמועסקים ע"י נכרים, ובהגיע ימי חגם נהוג לתת מתנות אחד לשני, ומאחר שבדרך כלל יש תועלת ליהודי בנתינת מתנה, אין בהם משום 'לא תחנם' כנ"ל, ומ"מ מתעוררות עוד שאלות בזה לגבי סוג המתנה והאיחולים המתלווים אליהם, כמו שיבואר.

מסחר עם עכו"ם בתקופת חגם

כו בימים הקדמונים שהיו הנכרים אדוקים בעבודה זרה, היה אסור לישא וליתן עמהם, לקנות, למכור או לתת להם מתנה אפילו באופן המותר בימי חגיהם, ובשלשה ימים לפניהם בארץ ישראל, משום שעל ידי זה הם הולכים ומודים לע"ז שלהם על ההרווחה שקיבלו (ש"ע י"ד סי' קמ"ח), ועובר ישראל בלאו "לפני עור לא תתן מכשול" שגם הם מצווים על איסור עבודה זרה כנ"ל (אות ח').

כז אולם בזמן הזה שאינם אדוקים בעבודה זרה כמו שהיו פעם ולא הולכים להודות לאילילים על הרווחתם, וגם יש חשש איבה אם לא מתייחסים אליהם כראוי להם, מעיקר הדין מותר לעסוק עמהם או לתת להם מתנות אפילו בתקופת יום אידם (ש"ע שם סי"ב, רמ"א שם).

זהירות שונות בחגיהם

כח לשמוח עמהם. מכל מקום בעל נפש ירחיק עצמו מלשמוח עמהם כשיכול לעשות שלא יהיה להם איבה (רמ"א שם).

כט לא באותו יום. כמו כן יקפיד אם יכול שלא לשלוח מתנה באותו יום ממש אלא קודם או לאחר מכן, או אפילו בערב לפני היום ממש (רמ"א שם).

ל דברים השייכים לע"ז. אע"פ שבזמן הזה מקילים בכל מיני מסחר ביום אידם, מ"מ בדברים השייכים לעבודתם יש להזהר גם בזמן הזה שלא לסחור עמהם ביום אידם (דרכ"ת סי' קמ"ח סק"י בשם כנה"ג).

מתנות של מאכלות אסורות

בקבוק סתם יינם

לא איסור סתם יינם. יין של נכרים שאין ידוע אם נתנסך לע"ז, אסרוהו הז"ל בשתייה ובהנאה (ש"ע סי' קכ"ג ס"א), ובזמן הזה שאין הנכרים רגילים לנסך יין לע"ז, נחלקו הפוסקים בדינו. י"א שאף בזמן הזה אסור סתם יין בשתייה ובהנאה (ש"ע שם), וי"א שבזמן הזה דוקא בשתייה אסור אבל בהנאה מותר (רמ"א שם) ועכ"פ במקום הפסד המנהג להקל (שם).

לב בקבוק שקיבל במתנה. לכן אם יהודי קיבל בקבוק יין מנכרי במתנה או שקנהו בטעות, ואין לו מה לעשות עמו, לפי האוסרים הנ"ל סתם יין בהנאה (דעת המחבר) אסור לתתו להעבירו לנכרי שהרי הוא נהנה על ידו, אמנם יש שמתירין להעבירו לנכרי במתנה שהרי זה נחשב כמקום הפסד מאחר שהוא כבר נמצא בידו (ש"ת שב ורפא ח"ג סי' ל"ב).

לג אבל לכתחילה אין לקנות בקבוקי יין של נכרי לחלק לנכרים שהרי לכתחילה נוקטים שהיין אסור בהנאה גם בזמן הזה אם לא במקום הפסד כנ"ל. ובשעת הדחק יש שהציעו עצה שבעת קניית היין, יכוון שלא לקנות היין כך שמעולם לא היה שייך לו, ואז בשעת הדחק אפשר להעבירו לנכרי (ש"ת יען דוד ח"ו בסוף הספר ראש דוד סי' ט"ז).

בשר או דגים

לד כל דבר שאסור מן התורה אע"פ שמותר בהנאה, אם הוא דבר מיוחד למאכל אסור לעשות בו סחורה (ש"ע י"ד סי' ק"ז ס"א), לכן בשר נבלה או טרפה אסור לקנותו כדי לתתו לנכרי שיש בזה איסור סחורה.

לה לכן אין לקנות מאכל בשר או דג טמא כדי לתנו לנכרי כמתנה שהרי יש בזה איסור סחורה, שמתנה היא כמכירה שאם לא היה מקבל איזו הנאה ממנו לא היה נותן לו מתנה כלל (ש"ך שם סק"ג).

חלב סתם

לו דבר שאינו אסור אלא מדרבנן אין בו איסור סחורה, וכל שאין בו איסור הנאה מותר לתנו לנכרי במתנה, ולכן מיני גבינות האסורים רק מדרבנן מותר לתנו לנכרי במתנה.

לז שוקולד חלבי. כמו כן מותר לקנות מגש שוקולד חלבי ולתנו לנכרי במתנה מאחר שאין בו אלא חלב סתם שאין בו חשש אלא איסור דרבנן.

איחולים שונים

בלשון שלום

לח אסור להיכנס לבית העובדי כוכבים ביום חגו וליתן לו שלום, ואם מצאו בחוץ מותר אבל יאמר לו בשפה רפה ובכבוד ראש (ש"ע סי' קמ"ח ס"ט), ומבואר שדוקא בלשון 'שלום' אסור משום שהוא שמו של הקב"ה, אבל ברכה בעלמא דליכא הזכרת שם שמים אין בו איסור (בדק הבית שם ארחות חיים, ש"ך סק"ז).

חגם 'יום המולד' של אותו איש [c-mas]

לט חגם של יום המולד, רוב אומות העולם חוגגים אותו ביום 25 דצמבר, ולכן אותו יום נקרא יום אידם, אבל מעט מהם חוגגים אותו ביום 6 ינואר או ביום 7 ינואר על פי שינויים בלוח גרגורי שנתהוו במשך הזמן עקב טעויות [זה הסיבה לשינוי תאריכים במנהגי 'ניטל' הנהוג אצל חסידים]. ולכן סתם יום אידם הוא ב25 בדצמבר, אם לא שידוע שנכרי אחד משתייך לקבוצה החוגגת אותו ביום אחר.

מ אין להשתמש בשם של חגם בלשון שלהם במלואו [ch-mas] שהרי יש בזה את שמו של אותו איש שהוא יסוד דתם כמשיח שקר ושוא, ולכן מנהג כלל ישראל כשיש צורך לזה, לקרוא את חגם בשם כינוי ישראל כמו 'קראצמערן' וכדומה (ש"ת ר' עזריאל הילדסהיימער סי' ק"פ, ש"ת משנה הלכות ח"ט סי' קס"ט). גם שם כינוי שהם משתמשים בו אין להשתמש בו. [x-mas] הוא גם שם שהם משתמשים בו.

מא לכן כשמאחלים להם ברכה בפה או כשכותבים להם כרטיס ברכה, אין לאחל להם בשם חגם המקורי, אלא יש למצוא לשון איחול כללי לאחל להם כגון 'חג שמח' [Happy Holidays].

מב 'ברכות עונתיות'. הלשון המובחר לאחל לנכרים בתקופה זאת הוא להגיד או לכתוב לשון, 'ברכות עונתיות', ובלע"ז Seasonal Greetings שהרי אין בזה לשון חג כלל, ורק מברכים ברכת העונה (מ"ר מן גאב"ד ירושלים בעל שערי טוביה).

שנה חדשה

מג בימים קדמונים היו הגויים חוגגים את השנה חדשה כחג עם השתייכות לדתם והיה גם ביום הראשון של שנה חדשה משום חשש ע"ז, אבל כהיום רוב אומות העולם חוגגים את השנה חדשה כתחילת השנה בלי שייכות לדת הנוצרים, ולכן בזמנינו אפשר לאחל נכרי בברכת 'שנה טובה' [Happy new year] שהרי אין זה יום אידם אלא יום של תחילת שנתם.

מד ומ"מ אם ידוע שהנכרי מאמין וחוגג את השנה חדשה ביחס לדתו, יש להימנע לאחל בו בלשון 'שנה טובה', אם לא שיש חשש משום איבה, שאז מותר לאחל בלשון רפה.

מה איחול לישראל. אבל אין לישראל לאחל לישראל אחר בברכת 'שנה טובה' שהרי אין זו שנה חדשה לישראל, ואין להתייחס לשנה חדשה חוץ מר"ה שלנו א' בתשרי, או מהארבע ראשי השנים השנויים במשנה.

בית הוראה שע"י כולל גבוה להוראה
רח' נבעת משה 8 ירושלים – בקומת הגג
טל': 052 764 7545

נדרת לע"ז מוה"ר
ר' חיים אהרן בן
מוה"ר ר' מנחם צבי
ראזענבורג זצ"ל
י"ב כסלו תע"ר – יארמונט

לע"ז האשה הח' מרת דינה לערנער ע"ה, מונטריאל
בת ר' משה פרענקל זצ"ל – נפטרה י' מרחשון ה'תש"ש
במלואת השלשים
נדרת חתנה הרחה"ח ר' יואל רוטנשטיין שליט"א
ר"מ בישיבת בית דוד ירושלים

פתוח בכל יום בערב
משעה 5:45 עד השעה 6:30
בכל יום המישי יענה מורינו
הנאון ר' חיים אהרן בלייער שליט"א
בעל 'הוכי חיים'